

Георгій Филипович

**МІЖ ЕТНІЧНИМ ПАРТИКУЛЯРИЗМОМ
ТА ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНИМ УНІВЕРСАЛІЗМОМ:
ДОСВІД УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ХХ СТ.
(за працями Ю. Мулика-Луцика)**

Georgii Fylypovych

**BETWEEN ETHNIC PARTICULARISM
AND INTERNATIONAL UNIVERSALISM:
EXPERIENCE OF THE UKRAINIAN DIASPORA IN XX CENTURY
(based on the Y.Mulyk-Lutsyk's works)**

Анотація. Стаття базована на аналізі деяких праць відомого українського мислителя з Канади Юрія Мулика-Луцика, який в середині ХХ ст. глибоко осмислював стан української діаспори, її пошуки стратегії свого розвитку за кордоном в межах етнічного партикуляризму та інтернаціонального універсалізму. Ці думки вченого не втратили своєї актуальності і нині, оскільки нові хвилі міграції ставлять перед українцями ті ж самі питання: чи зберегтися як національній спільноті серед багатоетнічного і мультикультурного світу чи розчинитися в ньому. Особливо це гостро переживають ті, які опиняються за межами України, мігранти, представники діаспори, чиї діти-внуки давно втратили зв'язок із історичною батьківщиною і є громадянами інших багатонаціональних держав.

Основна проблема тогочасних мігрантів і діаспорчан, на думку Мулика-Луцика, була в тому, що вони не розрізняли етнічний партикуляризм і міжетнічний універсалізм, отожднюючи, або підмінюючи один одним. Це призводило до радикальної однобокості: українська людина плекала в собі або одне, або інше. Основна причина такого дисбалансу бачилася мислителем в тому, що українці світоглядно не були готові до

Г. Филипович. Між етнічним партикуляризмом...

міграції. Вони не встигли усвідомити своєї етнічної окремішності, своєї унікальності, як попали в жорнова універсалізму, що привело їх до "духовного волокитства, циганства". Замість зустрічі з інокультурними світами українці пережили культурну травму. Подолати останню можна шляхом усвідомлення рівнокладеності універсального та специфічного, загальнолюдського та етнічного, які є двома "природними прикметами одного й того". Українець має зрозуміти, що він є людиною (це універсальне), бо в ньому є такі фізичні й духові прикмети, що є спільними для всіх людей; водночас він є членом даної етнічної спільноти (це є специфічне, партикулярне), бо в ньому є такі прикмети, яких немає й бути не може в інших етнічних спільнотах (мова, історія, культура, ідеологія). Хоч універсальне та специфічне – це протилежні одна до одної прикмети, однак в людині вони існують у поєднанні і як фізична неподільна єдність, і як духовна.

Ю. Мулик-Луцик усвідомлював, що інтеграція в багатомірний простір є складним процесом. Вчений закликав українців розвивати в собі одночасно і національне, і загальнолюдське, оскільки партикулярне утверджується через універсальне, а універсальне проявляється в партикулярному.

Глибоко вивчивши природу українця, обставини його історичного життя, Мулик-Луцик критично оцінив їх через небезпеку повної асиміляції чи сегрегації народу в іноетнічному середовищі. Зосередження на своїх внутрішніх - персональних чи етнічних справах – не давали можливості українцям успішно інтегруватися в багатокультурне життя. Саме тому мислитель закликав свою етнічну спільноту збагнути сутність її етнізму, пізнати його природні межі, які не терплять силового нав'язування універсалізму. Але разом з тим, українці мають усвідомити і сутність свого універсалізму (загальнолюдськості), який також не терпить штучного втручання етнічного. От тільки тоді етнічна спільнота взагалі й кожна її складова

одиниця зокрема становитиме єдність на природних основах – національну єдність.

Знання досвіду, який отримала українська діаспора в Канаді, може стати в нагоді тим, хто збирається мігрувати в інші країни та інші культурні світи.

Ключові слова: українська діаспора, Ю. Мулик-Луцик, етнічний партикуляризм, інтернаціональний універсалізм

Abstract. *The article is based on the analysis of some works of the famous Ukrainian thinker from Canada, Yuriy Mulyk-Lutsyk, who in the mid-twentieth century considered in depth the state of the Ukrainian diaspora, its search for a strategy of its development abroad within the limits of ethnic particularism and international universalism. His thoughts have not lost their relevance today, as new waves of migration pose the same questions to Ukrainians: whether to remain or dissolve as a national community among a multiethnic and multicultural world. This is particularly felt by those who happened to be outside Ukraine, namely, the migrants, diasporans, whose grandchildren have lost their connection with their historical homeland and are part of other multinational states.*

The main problem of the migrants and diasporans of that time, according to Y. Mulyk-Lutsyk, was that they did not distinguish between ethnic particularism and interethnic universalism, identifying them or substituting one by another. This led to radical on-sidedness: Ukrainians cared for one or the other in themselves. The main reason for this imbalance according to the thinker was that Ukrainians were not intellectually ready to migrate. They did not have time to comprehend their ethnic identity, their uniqueness, as they got into millstone universalism, which led them to "spiritual turmoil, gypsyism". Instead of meeting with other worlds, Ukrainians experienced a cultural trauma. It is possible to overcome the latter by realizing the equality of the universal and the specific, the universal and the ethnic, which are two "natural signs of one and the same". The Ukrainians should understand that they/he are/is human (this is

universal), because he has such physical and spiritual attributes that are common to all people; at the same time he is a member of this ethnic community (it is specific, particular) because it contains such features that are not present and cannot be found in other ethnic communities (language, history, culture, ideology). Although universal and specific features are opposite to one another, however, they peacefully co-exist in a person both as a physical indivisible unity and as a spiritual one.

Y. Mulyk-Lutsyk realized that integration into a multi-dimensional space is a very difficult process. He insisted on fostering within oneself both national and universal, where the particular was affirmed through the universal and the universal manifested in the particular.

Having studied the nature of a Ukrainian and the circumstances of his historical life, Mulyk-Lutsyk critically assessed the latter because of the danger of complete assimilation or segregation of the people in an ino-ethnic (other-ethnic) environment. Focusing on their internal affairs – personal or ethnic – made it impossible for Ukrainians to successfully integrate into multicultural life. That is why the thinker urged his ethnic community to understand the essence of its ethnicism, to know its natural boundaries, which do not tolerate the forceful imposition of universalism. However, at the same time, Ukrainians should also be aware of the essence of their universalism (humanity), which also cannot stand the artificial interference of ethnicity. It is only then that the ethnic community in general, and each of its constituent units in particular, will form a unity on a natural basis – national unity.

Awareness of the experience gained by the Ukrainian diaspora in Canada may be of use to those who wish to migrate to other countries and other cultural worlds.

Keywords: *Ukrainian diaspora, Y. Mulyk-Lutsyk, ethnic particularism, international universalism*

Постановка проблеми. Людство завжди прагнуло самовизначитися. Це відбувалося в різних системах координат. Однією із найпоширеніших є співвідношення універсальності та партикуляризму, глобальності й локальності. Ці звичні вже дихотомії яскраво проявляються в процесах національної та релігійної ідентифікації, де зустрічаються національне і транс- або інтернаціональне.

З такою проблемою в свій час зустрілася й українська діаспора, яка на середину ХХ ст. переживала небувалу кризу культурної, зокрема національної та релігійної ідентичності. Актуальними стали дискусії щодо обрання українцями діаспори стратегії свого руху, подальшого розвитку, визначення концентрованої політики щодо популярних на той час глобалізаційних проєктів (американський плавильний котел, об'єднана Європа, СРСР тощо). Запропонований Ю. Муликом-Луциком підхід гармонізації національного і вселюдського став одним із цінних наукових висновків тогочасної суспільної думки, яким скористалися діаспорчани, успішно опановуючи здобутки світової культури і зберігаючи свої національні традиції.

Ступінь дослідження. Частково про ці проблеми писали деякі дослідники ідейних рухів в діаспорі, зокрема Н. Кривда [Кривда 2005; Кривда 2008]. Але праці Ю. Мулика-Луцика не потрапили в поле їхньої дослідницької уваги, його ім'я навіть не згадується в діаспорних енциклопедичних виданнях, що є помітним недоліком у загальній картині процесів ідентифікації української діаспори. Ю. Мулик-Луцик, знаний у Канаді україно-англомовний філософ, публіцист, про що нагадував о. Степан Ярмусь у своїх спогадах [Ярмусь 2013: 878-881], нарешті зацікавив українських релігієзнавців, які звернули увагу на цю непересічну постать в дослідженні історії православ'я в

Канаді. Вперше в Україні про Мулика-Луцика написав А. Колодний в своїй енциклопедичній праці персоналії релігійного і релігієзнавчого життя [Колодний 2017: 614-621], але в дуже загальних словах, оскільки мало що було відомо про цього мислителя як публіциста, філософа, історіософа. Щойно видані вибрані праці Ю.Мулика-Луцика "Релігія в історії і духовності українців" [Релігія в історії 2019], які були віднайдені в різних збірках, журналах, газетах і тематично упорядковані А.Колодним в окремій монографії, частково покривають наш запит щодо ідентичності українців діаспори. Вибрані твори демонструють нам цікавого мислителя, який добре знався на історії, слов'язознавстві, українській літературі і мові, але й відгукувався на актуальні для тогочасних українців діаспори теми. Його статті, зібрані в книзі, свідчать про масштаб наукових інтересів філософа, а отже спонукають активніше повертати його в дослідницьке поле діаспорознавців.

Мета статті – визначити специфіку розуміння проблеми співвідношення етнічно-партикулярного та інтернаціонально-універсального у творчості видатного українсько-канадського мислителя Ю. Мулика-Луцика як теоретика стратегії збереження національної ідентичності українців діаспори Канади середини ХХ ст.

Основний виклад. Частині українського народу поза межами України, яка опинилася "на світовому перехресті доріг серед натиску вітрів інтернаціоналізму ... в стані духового волокитства, в стані духового циганства" [Релігія в історії 2019: 175], потрібно було визначатися в межах популярних на той час екстрем – етнічного партикуляризму та інтернаціонального універсалізму. Частина українців Канади відмовилася від самовизначення, розчинившись на американських просторах, а частина заду-

малась над майбутнім українців в діаспорі, над викликами, які постали перед ними, а в свою чергу у самозбереженні українства взагалі.

Серед тих, хто взявся осмислювати ці виклики, є відомі письменники, церковні та громадські діячі, журналісти, вчені. Одними із ґрунтовніших стали роздуми Юрія Мулика-Луцика. Його книги, зокрема багатотомна "Історія Греко-православної церкви в Канаді" [Мулик-Луцик 1984-1992], дають унікальний матеріал для аналізу тогочасної ситуації в світі, для вивчення діаспорного буття українців середини ХХ ст., демонструючи, що українські мислителі діаспори активно були присутні в інтелектуальному полі зарубіжжя, включалися в обговорення важливих суспільних проблем, усвідомлювали визначальні вектори розвитку світу. Вони бачили політичні та геополітичні ризики, культурні трансформації, перед якими поставала не тільки українська діаспора, але й усе людство.

Реалії, в яких вони жили, вимагали адекватної філософської рефлексії складних цивілізаційних проблем, зокрема і процесу збереження українства, національної самосвідомості на тлі транснаціональних інтеграційних контекстів. Українські мислителі діаспори ефективно розмірковували над долею українців та включення їх у світовий контекст. Ю. Мулик-Луцик, який добре був обізнаний з історією України, з життям українців на чужині, запропонував нову стратегію їх виживання.

Мислитель руйнував крайні радикальні підходи до розуміння процесів акультурації українства, якому загрожувало повне розчинення (асиміляція) в американському універсалізмі або сегрегація, а зрештою і маргіналізація у вузько українському партикуляризмі. Єдиний шлях, на думку мислителя, який мав би зберегти українство – це

інтеграція в багатовимірний простір, часом такий чужий, але який потрібно зробити дружнім (домашнім) для себе. Ю. Мулик-Луцик наполягав на плеканні в собі одночасно і національного, і загальнолюдського, де б партикулярне утверджувалось через універсальне, а універсальне проявлялося в партикулярному.

Вчений, усвідомлюючи складність завдання, почав із прояснення причин кризи українства за кордоном, які майже не визнавали своє етнічне походження, не спілкувалися мовою батьків, не читали української літератури. Відмовляючись від своїх етнічних коренів, стаючи просто канадійцями чи американцями, такими як всі, українці втрачали генетичну унікальність, культурну неповторність, етнічну помітність, впадаючи від того в персональну і колективну депресію. Середина ХХ ст. стала важким періодом в їх житті, як і в житті інших народів, які шукали відповіді на питання, як і що їм робити в нових післявоєнних історичних обставинах. Корінь усіх бід, причина всіх нещасть зокрема українців лежать, на думку філософа, у світогляді українців, які, на відміну від інших народів, майже завжди були зосереджені переважно на своїх внутрішніх, українських проблемах. Влада чужинців змушувала український народ займатися виключно своїми домашніми справами, "щоб етнічно втриматися на поверхні життя". Пропагувалася думка «моя хата з краю». Гени самозбереження не дозволили українцям цікавитися проблемами світу. Їхній "світ" – до певного часу – обмежувався тільки кордонами України. Їхнє мислення про "людину" замикалося лише на понятті "українець". Тобто універсальне поняття "людина" замінялося партикулярним поняттям "українець". Світогляд українського народу склався виключно з українського етнічного, а відтак пар-

тикулярного матеріалу. Очевидно, писав науковець, такий світогляд є неповним і однобоким.

Міграції ("розсіяння"), які неодноразово масово переживали українці, примусово розширили горизонти їхнього світогляду, але вони все одно були орієнтовані не за зовнішнє, а внутрішнє життя родини, громади. Мислитель послідовно критикував такі життєві домінанти українців. Шукаючи аргументів для підтвердження своєї позиції, Ю. Мулик-Луцик писав, що "усі живі істоти складаються з прикмет двох родів: загального (універсального) й часткового (специфічного, партикулярного)" [Там само: 176]. І таке поєднання є природним і необхідним.

Як історіософ, Ю. Мулик-Луцик уважно вивчив історію українського народу, який, на його думку, "занедбав справу людської універсальності" [Там само: 176]. Так склалося, що українство не мало часу й нагоди займатися своїми універсальними (чисто людськими) якостями (у нього – «прикметами»), а також справами людства і світу загалом. Більше того, українці сформувавши негативне ставлення до чужого: все, що не є специфічним (етнічно-українським), є автоматично ворожим українству. Дійшло до того, що стихійні поодинокі "прориви універсальності", як пише мислитель, свідомо приборкувалися, навіть ставилися у провину тим представникам українства, які працювали не на свій народ, а на інші.

Ю. Мулик-Луцик аналізував різного роду артефакти, а знайшовши, наприклад, такі фрази в устах народу, як: "Чи то люди (українці), чи німці (або: поляки, москалі і ін.)?", заключає, що "поняття про "наших", "тутешніх" (тобто українців) означало поняття про "людину взагалі", а всі "ненаші" (неукраїнці) не підходили під поняття "людина". Коротко кажучи, робить висновок Ю. Мулик-Луцик,

"поняття про нашу специфічність, партикулярність (етнічність) у нас ідентифікувалося з поняттям про "універсальність" ("людина взагалі"). Отже, наш народ не знаходив різниці між універсальним і частковим" [Там само: 176].

Вивчаючи українську філософію політики, зокрема погляди Д. Донцова, Ю. Мулик-Луцик піддає критиці намагання зацентувати на принциповій важливості боротьби з проявами універсалізму серед українців. "Боремося з всесвітянством" (космополітизм) – це був один з основних кличів журналу "Вістник", який редагував д-р Д. Донцов – перший філософ українського націоналізму. Очевидно, Д. Донцов поборював той універсалізм (у формі «всесвітянства»), що попадав у крайність, і заперечував фактор специфічного (українсько-етнічного). Але інтелегентський загал по-своєму інтерпретував і популяризував доктрину Д. Донцова: треба виступати проти всього універсального в людині, протиставляючи цьому специфічний фактор, тобто етнічний [Там само].

Ю. Мулик-Луцик послідовно критикував і "підсоветську частину України", де українська людина була позбавлена права й можливості бути, як він писав, «предметом історії». Її всяк намагалися перетворити в предмет «експериментів советизації», граючи нею за формулою: "соціалістичний (відтак інтернаціоналістичний) зміст і національна форма". Кидаючи українською людиною від муру "національної форми" до муру "соціалістичного змісту", і навпаки, "ідеологи советизації намагалися приголомшити її, щоб вона згубила орієнтацію на точці пересічення між специфічним (етнічним) та універсальним (комуністично-інтернаціональним), ... щоб [не змогла] знайти різницю між ними..." [Там само: 177]

Українці, вважав Ю. Мулик-Луцик, були не готові до

міграції (розсіяння): "обставини викинули їх у широкий світ нагло, без їхньої ініціативи, проти їхнього бажання; викинули їх неприготованими світоглядно" [Там само: 177]. Відтак у них відбулася не зустріч із інокультурними світами, а випадкове зіткнення з ними: вони зустрілися з фактором універсальності (поняттями про "людину" й "світ"), ... обмежуючись лише специфічним ("українці", "Україна") [Там само].

Для багатьох діаспорних українців, а це триває й досі, це стало трагедією, оскільки вони побачили, що не вміють спілкуватися з іншими людьми, спільнотами, народами, що "не мають зі світом спільної мови" [Там само]. Усвідомлюючи свою однокітність, українці почали без відповідної підготовки радикально переключатися на універсалізм. Спочатку вони почали чинити це з політично-тактичних мотивів, вдаючи з себе "універсалістів", але з часом їх захопила природна стихія універсальних потенцій. Так з однієї крайності (етнічного партикуляризму) вони попали в другу, протилежну крайність — універсалізму. Тобто, виходячи із аналізу Ю. Мулика-Луцка, українці знаходилися у постійних "коливаннях" між крайнощами партикулярності та універсалізму.

Причину такого коливання мислитель схильний був бачити в тому, що українці (їх провідна верства) концептуально не визначилися в поняттях, не розробили стратегію співвідношення між універсальним і партикулярним (специфічним, унікальним), не знайшли стабільної, тобто природної лінії розмежування між цими двома дискурсами, не збагнули суті кожного з них. Власне кажучи, "українська провідна верства взагалі ніколи не звертала увагу на філософську сутність універсальності та

партикулярності" [Там само: 177]. Тому світогляд ідеологів українства, як і самих українців, у своїх основах є хитким, неокресленим, безформеним, "духовим циганством", як влучно пише Ю. Мулик-Луцик, без точного компаса [Там само].

Тому треба долати цей стан "світоглядového немовляцтва". Перш за все треба твердо усвідомити і завчити, як аксіому, що "універсальне й специфічне (а в даному випадку – загальнолюдське й етнічне) – це дві природні прикмети одного й того". Отже, "кожен з нас є людиною (це універсальне), бо в ньому є такі фізичні й духові прикмети, що є спільними всім людям; і з цим природним явищем треба рахуватися, бо його права і голос не можуть приборкати жодні штучні доктрини націоналізму". Проте водночас "кожен з нас є членом даної етнічної спільноти (це є специфічне, партикулярне), бо в ньому є такі прикмети, яких немає й бути не може в інших етнічних спільнот (мова, історія, культура, ідеологія і т. д.)" [Там само: 178].

Універсалістичний фактор у людині стихійно наперед визначає ("предестинує") її зв'язки із людством узагалі. Ця природна спонука є необхідною для людини. Фактор специфічного в людині стихійно скеровує її до збереження власної етнічної ідентичності. Ця природна спонука також є необхідною для людини. Адже ж не існує така істота, яка не належала б до жодної етнічної спільноти, а була б лише "людиною взагалі". Вчений доводив, що обидва ці фактори в людині є незалежними один від одного: кожен з них має свій власний зміст і свою власну форму. Тому, якщо ставити в залежність специфічне, унікальне від універсального, зокрема говорити про універсальний (тут – "соціалістичний") зміст і національну форму, то ця теорія (мається на увазі марксизм) визнається

Ю. Муликом-Луциком штучною й протиприродною, якій він прагнув все життя опонувати, пояснюючи не тільки ці її вади.

Подібним до марксистського насильства над законами природи Ю. Мулик-Луцик вважав націоналізм, який універсальний фактор підпорядковує аж до заперечення його (універсальності). У діяльності світових ("універсальних") церковних організацій ще з давніх-давен також прослідковувалися спроби підпорядкування етнічного універсальному шляхом повного його заперечення усього унікального, специфічного, і тут вже мова йшла не лише про заперечення змісту, але й самої етнічної форми.

Хоч універсальне й специфічне – це протилежні одна до одної прикмети, однак в людині вони існують у поєднанні і як фізична неподільна єдність, і як духовна.

Саме тому мислитель закликав: "якщо етнічна спільнота збагне, в чому полягає сутність її етнізму, тобто збагне тайну зв'язку між етнічним змістом і етнічною формою й пізнає абсолютні, природні межі етнізму, в які не вільно штучно, нелегально, протиприродно, контрабандою вводити універсалізм; і якщо етнічна спільнота при тому збагне сутність свого універсалізму (загальнолюдськості), тобто збагне тайну зв'язку між загальнолюдським змістом і загальнолюдською формою, і пізнає абсолютні, природні межі загальнолюдського, в які не вільно штучно, нелегально, протиприродно, контрабандою вводити етнізм, то тоді і тільки тоді етнічна спільнота взагалі й кожна її складова одиниця зокрема становитиме єдність на природних основах – національну єдність" [Там само: 179].

Так, нібито схематично і просто, пропозиції Ю. Мулика-Луцика забезпечували збереження українцям своєї етнічної ідентичності, яка водночас теоретично й прак-

тично буде в гармонії із вселюдськістю як релігійно-церковного, так і світського характеру при різних інтернаціональних ідеях, ідеалах поєднання і об'єднання.

Ю. Мулик-Луцик був рішучим противником змішування і перемішування універсального і партикулярного, ідентифікації універсального (загальнолюдського) із специфічним (етнічним, національним). Якщо між тими двома сферами не буде взаємної агресії, не буде ототожнення (ідентифікації) однієї з одною, бо все це противиться законам природи, то тоді буде повна гармонія між сферою загальнолюдською і сферою національною в кожній етнічній спільноті всередині. Саме тут буде солідна база відношення етнічної спільноти до людства [Там само].

Висновки. Ю. Мулик-Луцик був переконаний, що тільки з'ясувавши природні закони взаємодії універсального і партикулярного, імплементававши це у свідомість українства, можна забезпечити гармонію в бутті народу. Зберегти себе українці зможуть через свідому ідентифікацію себе як народу і як частини людства, не применшуючи ні одного, ні другого.

Ці застороги знаного мислителя діаспори як ніколи важливі й актуальні сьогодні, коли українці шукають стратегію своєї присутності в світі, в рідній для них європейській спільноті. Для українців важливо стати частиною цивілізованого світу, але при цьому не втратити своєї унікальності, входити в різні міжнародні спільноти та об'єднання, оминаючи небезпеки бути розчиненими і знищеними.

Список літератури

Колодний, А. (2017). *Релігійне життя України в особах його діячів і дослідників*. Київ: Інтерсервіс.

Кривда, Н. Ю. (2005). Пошуки збереження колективної ідентичності: повоєнна українська діаспора. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*, 73/75, 86–90.

Кривда, Н. Ю. (2008). *Українська діаспора: досвід культу-ротворення*. Київ: ВЦ «Академія».

Мулик-Луцик, Ю. (1984). *Історія Української греко-право-славної церкви в Канаді*. Том перший. Вінніпег: Видавнича Спілка "Екклесія".

Мулик-Луцик, Ю. (1985). *Історія Української греко-право-славної церкви в Канаді*. Том другий. Вінніпег: Видавнича Спілка "Екклесія".

Мулик-Луцик, Ю. (1987). *Історія Української греко-право-славної церкви в Канаді*. Том третій. Вінніпег: Видавнича Спілка "Екклесія".

Мулик-Луцик, Ю. (1989). *Історія Української греко-право-славної церкви в Канаді*. Том четвертий. Вінніпег: Видавнича Спілка "Екклесія".

Мулик-Луцик, Ю. (1991). *Історія Української греко-право-славної церкви в Канаді*. Том п'ятий. Вінніпег: Видавнича Спілка "Екклесія".

Мулик-Луцик, Ю. (1992). *Історія Української греко-право-славної церкви в Канаді*. Том шостий. Вінніпег: Видавнича Спілка "Екклесія".

Релігія в історії і духовності українців. Вибрані праці Юрія Мулика-Луцика (2019). Упорядник і наук. редактор проф. А.М. Колодний. Київ: УАР.

Ярмусь, Ст. (2013). Професори Іван Власовський та Юрій Мулик-Луцик: життя і творчість. В *Релігія і Церква в історії української діаспори* (сс.874-881). Київ: УАР.

Reference

Kolodnyi, A. (2017). *The Religious life of Ukraine in the Personalities of its Leaders and Researchers*. Kyiv: Interservice.

Kryvda, N. Y. (2005). The quest for collective identity preservation: the post-war Ukrainian diaspora. *Bulletin of Taras*

Shevchenko National University of Kyiv. Philosophy. Political Science, 73/75, 86-90.

Kryvda, N. Y. (2008). *The Ukrainian Diaspora: The Experience of Cultural Formation*. Kyiv: Academy Academy.

Mulyk-Lutsyk, Y. (1984). *History of the Ukrainian Greek Orthodox Church in Canada*. Volume One. Winnipeg: Ecclesia Publishing Union.

Mulyk-Lutsyk, Y. (1985). *History of the Ukrainian Greek Orthodox Church in Canada*. Volume Two. Winnipeg: Ecclesia Publishing Union.

Mulyk-Lutsyk, Y. (1987). *History of the Ukrainian Greek Orthodox Church in Canada*. Volume Three. Winnipeg: Ecclesia Publishing Union.

Mulyk-Lutsyk, Y. (1989). *History of the Ukrainian Greek Orthodox Church in Canada*. Volume Four. Winnipeg: Ecclesia Publishing Union.

Mulyk-Lutsyk, Y. (1991). *History of the Ukrainian Greek Orthodox Church in Canada*. Volume Five. Winnipeg: Ecclesia Publishing Union.

Mulyk-Lutsyk, Y. (1992). *History of the Ukrainian Greek Orthodox Church in Canada*. Volume Six. Winnipeg: Ecclesia Publishing Union.

Religion in the History and Spirituality of Ukrainians. Selected Works of Yuriy Mulyk-Lutsyk (2019). Editor prof. A.M. Kolodnyi. Kyiv: UARR.

Yarmusch, St. (2013). Professors Ivan Vlasovsky and Yuri Mulyk-Lutsyk: Life and Creativity. In *Religion and the Church in the History of the Ukrainian Diaspora* (pp.874-881). Kyiv: UARR.